

Література

1. Інформація про поточний пенсійний вік у різних країнах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : strategy-life.com.ua.

Анотація

Боднарук М. І. Щодо прийняття Концепції адаптації національного законодавства у сфері соціального страхування до законодавства держав Європейського Союзу. – Стаття.

У статті розглядаються пропозиції автора щодо блоків, які повинні міститися в Концепції адаптації національного законодавства у сфері соціального страхування до законодавства держав Європейського Союзу, надається їх загальнотеоретична характеристика.

Ключові слова: концепція, законодавство у сфері соціального страхування, Європейський Союз.

Аннотация

Боднарук Н. И. О принятии Концепции адаптации национального законодательства в сфере социального страхования к законодательству государств Европейского Союза. – Статья.

В статье рассматриваются предложения автора по блокам, которые должны содержаться в Концепции адаптации национального законодательства в сфере социального страхования к законодательству государств Европейского Союза, предоставляется их общетеоретическая характеристика.

Ключевые слова: концепция, законодательство в сфере социального страхования, Европейский Союз.

Summary

Bodnaruk M. I. Concerning the implementation of the Concept of adaptation of national legislation on social insurance legislation of the European Union. – Article.

In the article the author offers blocks that must be included in the Concept of adaptation of national legislation on social insurance to legislation of the European Union, given their general theoretical description.

Key words: concept, legislation on social insurance, European Union.

УДК 344.23

О. Є. Гапон

ОСОБЛИВОСТІ, РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ПРО ЧАС ВІДПОЧИНКУ

Постановка проблеми. Процес адаптації спрямовується на наближення, рецепцію законодавства держави щодо законодавства іншої країни. У такому контексті важливим є виокремлення конкретної системи джерел права Європейського Союзу (далі – ЄС) про час відпочинку, що згідно із затвердженими державою програмами та планами є предметом адаптації. Саме тому актуальним завданням дослідження процесів адаптації національного законодавства України є визначення поняття та системи джерел трудового права Європейського Союзу, зокрема, про час відпочинку, що дозволить виокремити об'єкт та предмет адаптаційних процесів у межах національної правової системи щодо робочого часу та часу відпочинку. Наразі в теорії права немає єдиного підходу до наукового тлумачення джерел права, особливо проблемним залишається питання термінологічного визначення джерел права Європейського Союзу загалом, а відтак і джерел права Європейського Союзу про час відпочинку. Основною причиною відсутності уніфікованого поняття, на нашу думку, є те, що джерела права є формою відображення неоднорідності суспільних

відносин, оскільки суспільні відносини є динамічними, постійно змінюються та розвиваються, тому й джерела права трансформуються з однієї форми в іншу з метою належного забезпечення та регулювання таких відносин. Трудові відносини, що охоплюють всі трудові та соціальні гарантії, трудові права, зокрема й право на відпочинок, розвиваються з розбудовою підприємницької діяльності та вільного руху товарів у Європейському Союзі.

Аналіз дослідження проблеми. Визначенню поняття, особливостей, ролі та значення джерел права Європейського Союзу про час відпочинку, їхньому впливу на національні правові системи було присвячено значну кількість досліджень, серед яких у контексті адаптації національного законодавства необхідно звернути увагу на дослідження, що здійснили М.М. Антонович, К.С. Борхардт, В.С. Буткін, О.А. Іванюк, О.В. Ільєнко, М.Н. Копейчиков, І.І. Лукашук, Л.А. Луць, Н.М. Пархоменко, Р.А. Петров, П.М. Рабінович, Б.Н. Топорнін та інші.

Метою статті є визначення переліку джерел права Європейського Союзу для встановлення можливого впливу підприємницької діяльності на трудову та соціальну сферу, оскільки ця сфера правовідносин постійно змінюється, а законодавче регулювання не може повною мірою своєчасно впливати на правила поведінки в новостворених трудових обставинах. Наразі в теорії права особливо проблемним є питання термінологічного визначення джерел права Європейського Союзу загалом, а відтак і джерел права Європейського Союзу про час відпочинку.

Виклад основного матеріалу. Закріплене поняття «джерела права Європейського Союзу про час відпочинку» на легальному рівні відсутнє, як і немає легальної класифікації нормативних джерел про час відпочинку. З метою аналізу поняття та правової природи джерел права Європейського Союзу про час відпочинку пропонується розглянути інші джерела права Європейського Союзу, де прямо чи опосередковано врегульовувались питання часу відпочинку. Так, у Договорі про Європейський Союз (1992 р.) питання щодо сприяння покращенню життя та дотриманню умов праці були визначені як пріоритетні напрями розвитку Європейського Союзу [1, с. 15–16]; Договір про функціонування Європейського Союзу закріплює доктрину «соціального діалогу» з подальшим розвитком трудової та соціальної сфери, причому також було закріплено, що Європейський Парламент та Європейська Рада підтримують діяльність держав-членів у цій сфері через запровадження заходів заохочування співробітництва в межах Європейського Союзу [1, с. 50–51]. Заходи заохочування переважно мають лише деклараційний характер та виражаються у включенні до щорічних звітів та публічних обговорень здобутків держави в тій чи іншій сфері. Проте при цьому розроблено систему санкцій, що спрямована на забезпечення виконання державами своїх обов'язків перед Європейським Союзом та громадянами.

Особливим ускладненням є повна відсутність якоїсь класифікації системи джерел щодо окремих галузей права та їхніх інститутів. Так, відсутність класифікації трудового права Європейського Союзу про час відпочинку не дає можливості виокремити коректну нормативну базу, яка є предметом адаптації законодавства України. Так, проаналізувавши історію прийняття спеціалізованих нормативно-правових актів на теренах Європейського Союзу [2], нами пропонується така класифікацію джерел права Європейського Союзу про час відпочинку:

1) Первинне законодавство Європейського Союзу:

- Договір про заснування Європейського економічного співтовариства (1957 р.) [3];
- Договір про заснування Європейського товариства з атомної енергії (1957 р.) [4];
- Єдиний європейський акт (1986 р.) [5];
- Маастрихтський договір (1992 р.) [6];
- Ніццький договір (2000 р.) [7];

2) Хартія основних прав Європейського Союзу (п. 2 ст. 31: «Кожен працівник має право на обмеження максимальної тривалості робочого часу й право на щоденний та щотижневий час відпочинку, а також на щорічну оплачувану відпустку» [8]);

3) Акти Міжнародної організації праці, зокрема, конвенції та рекомендації:

- Конвенція 1 в рамках Паризької мирної конференції (1919 р.) [2];
- Конвенція 14 (1921 р.) «Про тижневий відпочинок для працівників, задіяних на підприємствах» [9];
- Конвенція 47 (1935 р.) «Про 40-годинний робочий тиждень» [10];
- Конвенція 153 (1975 р.) «Про робочий час та час відпочинку на транспорті» [11] та інші;

4) Регламенти та директиви Європейського Союзу:

- Директива про робочий час 93/104/ЄС [12];
- Директива про скорочений робочий час (1997 р.);
- Директива про організацію робочого часу моряків 1999/63/ЄС;
- Директива про правозастосування положень щодо годин праці моряків на борту суден, що зупиняються в портах Європейського Союзу, 1999/95/ЄС тощо (на основі двох останніх Директив Міністерством інфраструктури України було видано Наказ «Про затвердження Положення про робочий час та час відпочинку плаваючого складу морського та річкового транспорту України» [13]);
- Директива про робочий час 2003/88/ЄС [14];

5) Рекомендації Ради Європейського Союзу (наприклад, Рекомендація 75/457/ЄЄС про 40-годинний робочий тиждень та 4-тижневу оплачувану відпустку на деяких видах виробництва [15]), а також інших інституцій Європейського Союзу;

6) Рішення Європейського суду справедливості (Суду Європейського Союзу):

- Рішення в справі «SIMAP» (2000 р.) [16] (весь час перебування працівника на робочому місці повинен обчислюватись як робочий час незалежно від наявності фактичної роботи; вимушений час додаткової присутності на роботі вважається робочим та повинен враховуватись під час визначення часу відпочинку);
- Рішення в справі «Jaeger» (2003 р.) [17] (у разі неочікуваної зміни графіку роботи, у тому числі зміщення чи охоплення робочим часом часу відпочинку, це повинно кваліфікуватись як робочий час, причому в такому разі час сну, необхідний для відновлення нормальної працездатності працівника, також вважається робочим часом, не повинен враховуватись у час відпочинку та не впливатиме на пропорційність визначення коефіцієнту відпочинку загалом);
- Рішення в справі «Royal College of Surgeons» (2009 р.) [18] (робочий час працівника повинен фіксуватись належним чином від початку роботи до кінця; у випадку фактичного перевищення робочого часу без належної фіксації цього роботодавця не може нехтувати положеннями стосовно пропорційності відпочинку

до відпрацьованого часу, оскільки відповідальність за здоров'я працівника, якість та належність виконаних робіт, охорону праці покладається на роботодавця) та інші;

7) Щорічні звіти Міжнародної організації праці та інституцій Європейського Союзу щодо стану забезпечення соціальної та трудової сфери, у тому числі й рекомендації щодо усунення недоліків та порушень країнами-учасницями [19].

Важливим, на нашу думку, є також регулювання трудових відносин, зокрема щодо робочого часу та часу відпочинку, колективними угодами. Колективні угоди мають визначати мінімальні стандарти регулювання та бути рушійною силою в запровадженні інноваційних підходів регулювання, а також фіксувати механізми зближення положень колективних угод та нормативного регулювання з подальшою їх фіксацією в спеціалізованих нормативних актах [20, с. 10]. Так, зазначимо, що в країнах-членах Європейського Союзу регулювання питань робочого часу, часу відпочинку переважно здійснюється саме на рівні колективних угод, оскільки визнається, що вони мають більший вплив на визначення ефективності управління міжнародних компаній. Їхнє виконання чи невиконання може як підтвердити, так і дискредитувати авторитет міжнародної компанії [20, с. 14].

Колективні угоди також мають більш швидку процедуру прийняття, ніж національний нормативний акт чи акт Європейського Союзу, та включають більш конкретні спеціалізовані механізми впровадження прийнятих положень на місцях. На нашу думку, необхідно включати колективні угоди, що укладаються в межах Європейського Союзу, до системи джерел права про час відпочинку. Якщо конвенції, директиви та інші акти визначають основні стандарти та інші правила, яких повинна дотримуватись держава-учасниця ЄС для досягнення певного рівня соціального забезпечення та отримання погодження Європейського Союзу, то колективна угода забезпечує реальні механізми впровадження цих правил на практиці в межах підприємств чи їхніх об'єднань. Окрім того, можна констатувати, що система колективного регулювання також забезпечує створення більш широкої системи захисту прав працівників від свавілля, експлуатації праці з боку роботодавців чи невиконання ними загальнообов'язкових стандартів у сфері часу відпочинку. Особливістю колективних угод у межах Європейського Союзу також є те, що вони мають інтернаціональний характер, оскільки долучають до співпраці представників із різних країн, а тому й мають авторитет та можуть вплинути на створення справедливих умов праці загалом.

Висновки. Проаналізувавши сутність джерел права Європейського Союзу, варіанти їх класифікацій, можна зробити висновок про відсутність єдиного підходу до розуміння цього питання. У зв'язку з особливою правовою природою Європейського Союзу як міжнародного суб'єкта права джерела права утворюють єдину систему завдяки розвитку співпраці між державами-учасницями ЄС, розвиваються завдяки прецедентній судовій практиці та доповнюється через положення національних законодавств.

Також необхідно наголосити на відсутності конкретної класифікації джерел права Європейського Союзу про час відпочинку, що не просто ускладнює належне та ефективне регулювання цієї сфери, а мінімізує можливість створення уніфікованого підходу до правозастосування. На рівні Європейського Союзу питання щодо робочого часу, у тому числі й часу відпочинку, визначається в директивах, що не

мають обов'язкового характеру для учасників співтовариства, а лише формулюють максимальну чи мінімальну межу в певній сфері, пропозиції щодо можливих змін у законодавство держави. Через неоднозначні підходи виокремлення джерел трудового права Європейського Союзу про час відпочинку ускладнюється й можливість адаптації українського законодавства в цій сфері. Тому, на нашу думку, у контексті адаптації трудового законодавства України про час відпочинку до законодавства Європейського Союзу необхідно не лише враховувати загальновизнані джерела права Європейського Союзу, а й аналізувати рекомендації, звіти інституційних органів цього співтовариства, а також національну практику країн-учасниць Європейського Союзу.

Література

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/C83/01) // Офіційний вісник Європейського Союзу. – 2010. – 403 с.
2. History of working time [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fedee.com/labour-relations/history-of-working-time>.
3. Договір про заснування Європейської Спільноти : консолідована версія станом на 01.01.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_017.
4. Договір об утворенні європейського общества по атомній енергії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_027.
5. Єдиний Європейський акт : Угода від 17.02.1986 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_028.
6. Договір про Європейський Союз від 07.02.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029.
7. Ніццький Договір про внесення змін та доповнень до Договору про Європейський Союз, Договір про заснування Європейського Співтовариства та деяких пов'язаних із ними актів (2001/с80/01) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_261.
8. Хартия основных прав Европейского Союза (г. Ницца, 7 декабря 2000 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_524.
9. Convention ILO 014 – Weekly Rest (Industry) : Convention. – 1921. – № 14. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312159:NO.
10. Convention ILO 047 – Forty-Hour Week : Convention. – 1935. – № 47. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312192:NO.
11. Convention ILO 153 – Hours of Work and Rest Periods (Road Transport) : Convention. – 1979. – № 153. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312298:NO.
12. Directive 2000/34/EC, amending Council Directive 93/104/EC, 22 June 2000 / European Parliament and of the Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32000L0034>.
13. Про затвердження Положення про робочий час та час відпочинку плаваючого складу морського та річкового транспорту України : Наказ Міністерства інфраструктури України від 29.09.2012 р. № 135 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 26. – С. 120. – Ст. 1004.
14. Directive 2003/88/EC, 4 November 2003 / European Parliament and of the Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/;ELX_SESSIONID=NQW2T79QdTg26yJBkhS2bpXppjJnLMYpX7Yb8LvGpP1kFyup7GMR!1949764570?uri=CELEX:32003L0088.
15. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 01.10.2011 р. № 1629-15 // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 367.

16. Рішення Європейського суду справедливості у справі «Sindicato de Medicos de Asistencia Publica (Simap) v. Conselleria de Sanidad y Consumo de la Generalidad Valenciana» № I-07963 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?docid=101835&doclang=EN>.

17. Рішення Європейського суду справедливості в справі «Landeshauptstadt Kiel v Norbert Jaeger» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30dbaabbcced59ed40e393bde593a262e5d4.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuKchf0?text=&docid=71277&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=361182>.

18. Department of Health and Children. Guidance on the implementation of the European Working Time Directive. – July 2004. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dohc.ie/issues/european_working_time_directive.

19. Requested reports and replies to CEACR comments: Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ilo.org.ua/my_page/Conventions.aspx.

20. Lee S. Working time around the world: Trans on working hours, laws and policies in a global comparative perspective / S. Lee, D. McCann, J. Messenger // ILO. – New York ; London : Routledge, Taylor and Francis Group, 2007. – 220 с.

Анотація

Гапон О. С. Особливості, роль та значення джерел права Європейського Союзу про час відпочинку. – Стаття.

У статті розглянута система джерел права Європейського Союзу, а також наведена історія прийняття спеціалізованих нормативно-правових актів на теренах Європейського Союзу у сфері відпочинку, запропонована класифікація джерел права Європейського Союзу про час відпочинку. Проведений аналіз основоположних підходів до визначення особливостей джерел права Європейського Союзу.

Ключові слова: європейська інтеграція, Європейський Союз, джерело права про час відпочинку, джерела права Європейського Союзу про час відпочинку.

Аннотация

Гапон А. Е. Особенности, роль и значение источников права Европейского Союза о времени отдыха. – Статья.

В статье рассмотрена система источников права Европейского Союза, а также приведена история принятия специализированных нормативно-правовых актов на территории Европейского Союза в сфере отдыха, предложена классификация источников права Европейского Союза о времени отдыха. В статье проведен анализ основных подходов к определению особенностей источников права Европейского Союза.

Ключевые слова: европейская интеграция, Европейский Союз, источник права о времени отдыха, источники права Европейского Союза о времени отдыха.

Summary

Гапон О. Е. Especially the role and importance of the sources of European Union law on the rest. – Article.

In this examined the system of sources of law in the European Union and given the history of the adoption of specialized legal acts on the territory of the European Union in the field of recreation, proposed the classification of sources of European Union law on the rest. The paper analyzed the fundamental approaches to determining the characteristics of the sources of European Union law.

Key words: European integration, European Union, source of law for the holidays, sources of European Union law on the rest.